

УДК 69:331.4;69.001.12/.18

Т.Ю. Цифра; А.О. Кушнірук, КНУБА, м. Київ

**АНАЛІЗ РІВНЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ
БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ****АНОТАЦІЯ**

У статті проаналізовано основні показники продуктивності праці будівельної галузі України. Визначена динаміка даних показників та відмінність у їх величині для великих, середніх та малих підприємств. Запропоновані шляхи використання показників продуктивності праці та їх динаміки з метою застосування їх до економічної безпеки будівельного підприємства.

Ключові слова: економічна безпека, будівельне підприємство, продуктивність праці, темп.

Активність у будівельній галузі країни є одним із основних показників розвитку економіки в цілому. Як засвідчує світова практика, навіть незначні зрушення в будівництві є каталізатором розвитку суміжних галузей, тому можна вважати будівельну галузь локомотивом економіки держави.

На сьогоднішній день існує значна кількість показників, які дозволяють говорити про ефективність або неефективність діяльності підприємства та галузі в цілому, але чомусь в Україні на другий план відходять показники трудомісткості та виробітку. Ці два показники в світовій практиці застосовуються дуже часто, а подекуди лише за ними визначається ефективність діяльності організації. Продуктивність праці — один із найважливіших якісних показників діяльності підприємства та ефективності витрат праці. Від рівня продуктивності праці залежать темпи зростання виробництва, збільшення заробітної плати і доходів, розміри зменшення собівартості продукції.

Метою даної статті є аналіз динаміки та тенденцій продуктивності праці в будівельному комплексі України. Підвищення продуктивності праці є пріоритетним напрямом розвитку кожної країни.

Практиці відомі різні методи і показники вимірювання продуктивності праці, що пов'язані з особливостями країни, галузі, способу виробництва, вживаної техніки, сировини. В Україні для вимірювання продуктивності праці використовуються два основних показники: виробіток і трудомісткість продукції.

Згідно з рекомендаціями Міжнародної організації праці продуктивність — це ефективність використання ресурсів: праці, капіталу, землі, матеріалів, енергії, інформації під час виробництва різних товарів і надання послуг. Вона відбиває взаємозв'язок між кількістю та якістю вироблених товарів або наданих послуг і ресурсами, які були витрачені на їх виробництво. Продуктивність дає змогу порівнювати виробництво на різних рівнях (індивід, цех, підприємство, організація, галузь й держава) економічної системи з використаними ресурсами. При їх оцінюванні необхідно враховувати зростання вартості енергії, сировини, витрат, пов'язаних з безробіттям тощо. Більш висока продуктивність означає збільшення обсягу продукції за тих самих витрат, при цьому необхідно враховувати потребу в цій продукції на ринку.

Продуктивність праці відображає ступінь ефективності процесу праці. В її визначенні вихідною категорією є праця. Як відомо, продуктивність праці тісно пов'язана з її інтенсивністю. Остання характеризує ступінь напруженості праці за одиницю часу і вимірюється кількістю витраченої енергії людини. Чим вищий рівень інтенсивності праці, тим вища її продуктивність. Максимальний рівень інтенсивності визначається фізіологічними й психічними можливостями людського організму. Таким чином, інтенсивність праці є важливим фактором продуктивності, проте має певну фізіологічну межу і потребує дотримання фізіологічних норм людської енергії.

У сучасних умовах ринкових відносин в Україні необґрунтовано принижена роль і значення продуктивності праці як показника, який застосовується для планування і аналізу використання робочої сили. У цьому зв'язку досить обґрунтовано виглядає точка зору В.Дієсперова [1], який відзначає, що продуктивність праці в українській економіці залишається поза увагою господарських органів та управлінських структур, а значною мірою — і науки. Дешевизна робочої сили й масове безробіття дозволяють нехтувати трудомісткістю продукції. Забувається, що саме продуктивність праці — головний критерій ефективності економіки, освоєння досягнень науково-технічного прогресу, забезпечення конкурентоспроможності продукції і водночас — вирішальна умова підвищення життєвого рівня населення країни [2].

В Україні становлення ринкової економіки, створення конкурентоспроможної продукції, збільшен-

ня обсягу продажу можливі лише за умови ефективного використання ресурсів на кожному робочому місці, підприємстві, тобто глибокої реформи системи управління, виробництва і реалізації продукції, узгодженої з такими перетворювальними процесами, як приватизація, реструктуризація та адаптація до міжнародних стандартів. Зростання продуктивності також сприятиме підвищенню зайнятості.

Важливою передумовою визначення результативності праці є правильне обчислення рівня і динаміки продуктивності праці в усіх сферах економіки. Вимірювання продуктивності праці має ґрунтуватися на розумінні економічного її змісту, визначенні показників, які можуть характеризувати рівень продуктивності праці у часі і просторі.

Для полегшення та збільшення точності міжнародних зіставлень ряд організацій, таких як ОЕСР, МОП тощо готують звіти у розрізі окремих країн, що коригуються спеціалістами цих організацій спеціально для проведення міжнародних порівнянь.

Управління статистики ОЕСР (STD) публікує цілу серію досліджень продуктивності праці серед країн-членів цієї організації. Ці дослідження на даний час є настільки затребуваними, що перелік показників, як і кількість членів організації, постійно зростає.

Дослідження цих показників дає змогу як найкраще охарактеризувати сучасний стан будівельної галузі. Тенденції її розвитку мають значний вплив на подальший розвиток всієї економіки країни.

Розрахунок продуктивності праці на рівні будівельної галузі України виконувався на основі показників обсягу виконаних будівельних робіт за період 2001-2011рр., віднесений до середньооблікової кількості працюючих — показник виробітку В1 (табл. 1) та доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за видами підприємств по відношенню до кількості штатних працівників — В2 (табл. 2) [3].

Середньооблікова чисельність працівників, зайнятих у будівництві, порівняно з 2010 роком скоротилась на 11,6 % і склала 366 тис. осіб, про що свідчать дані табл. 1, водночас з тим, чисельність працівників, зайнятих в економіці України, зменшилась на 202 тис. осіб. Частка працівників, зайнятих у будівництві, до загальної кількості працівників, зайнятих в економіці України, в 2011 році склала 3,2 % проти 3,6% в попередньому році [3].

Середньомісячна заробітна плата одного штатного працівника в будівництві склала 2251 грн., що на 14,5 % менше ніж по економіці країни в цілому та

на 28,51 % більше порівняно з середньомісячною заробітною платою одного штатного працівника в будівництві у 2010 році. До 2008 року середньомісячна заробітна плата одного працівника у будівництві була вищою ніж в цілому по економіці, у 2008 році ці два показники майже зрівнялися, а в 2009-2011рр. показник, що розглядається, став нижчим за середню заробітну плату в Україні (див. табл. 1). Дана ситуація дозволяє зробити висновок, що будівельна галузь України сильніше за інші відчула на собі дію світової економічної кризи. Про значний вплив кризових явищ на заробітну плату працівників будівельної галузі свідчить ще й те, що починаючи з 2007 року зростання заробітної плати в середньому по економіці відбувалось швидшими темпами порівняно з середньою заробітною платою у будівництві з 2008 по 2010 роки (в 2009 році по будівництву відбувалося падіння середньої заробітної плати). Про стабілізацію ситуації в 2011 році свідчить швидший темп зростання заробітної плати працівників будівельної галузі (28,5%) у порівнянні зі всією економікою (17,6%).

Порівнюючи зростання продуктивності праці працівників будівельної галузі зі зростанням заробітної плати по економіці, як це показано на рисунку 1, можна зробити висновок, що найбільш складним для будівельної галузі був 2009 рік, коли продуктивність праці працівника скоротилась майже на 23,9%, зменшившись на 2,6 тис. грн./міс. Досягти докризового рівня продуктивності праці працівникам галузі вдалося лише у 2011 році.

Проте, якщо скоригувати значення виробітку з урахуванням індексу цін на будівельно-монтажні роботи (див. табл. 1), результати не будуть такими оптимістичними: скориговане значення виробітку в 2011 році складає 4,737 тис. грн. на місяць на 1 працівника, що ледь перевищує базовий рівень 2005 року, коли даний показник дорівнював 4,607 тис. грн. на місяць на 1 працівника, як це представлено на рисунку 2.

Порівнюючи темпи зростання продуктивності праці і заробітної плати у будівельній галузі, можна чітко визначити, що в докризові періоди (з 2002 по 2007 роки) темпи зростання продуктивності праці випереджали темпи зростання заробітної плати галузі, про свідчать дані рисунка 3.

З початком кризи, починаючи з 2008 року, зростання фактичної середньої заробітної плати у галузі відбувалось швидше ніж зростала продуктивність праці. Така ситуація також свідчить про наявність

Таблиця 1. Показники розвитку будівельної галузі України в період 2001-2011 рр. (праця та заробітна плата)

№п/п	Назва показника	Од. виміру	Роки															
			2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011					
I.	Праця і заробітна плата																	
1.1	Середньооблікова кількість штатних працівників у будівництві	тис. чол.	577,1	453,2	430,7	440,9	460,6	477	499,9	497,5	385	380	336					
1.2	Середньомісячна заробітна плата одного працівника в будівництві	грн.	362,35	427,49	546,29	708,1	894,03	1139,51	1486	1832,43	1511,02	1754	2251					
1.3	Середньомісячна заробітна плата одного працівника в середньому по економіці	грн.	311,08	376,38	462,27	589,62	806,19	1041,47	1351,1	1806,33	1905,9	2239	2633					
2.	Основні показники будівельної діяльності																	
2.1	Обсяг виконаних будівельних робіт	млн. грн.	10122,2	10040,9	13337,4	19364,9	25462,3	38030,8	53675,7	64362,6	37886,8	43174,9	60454,3					
2.2	Індекс обсягів виконаних будівельних робіт		103,5	94,2	126,5	117,2	93,4	109,9	115,6	84,2	51,8	94,6	111					
2.3	Виробіток = Обсяг виконаних робіт/середньооблікова кількість працівників (на рік)	тис. грн./люд	17,54	22,16	30,97	43,92	55,28	79,73	107,37	129,37	98,41	113,62	179,92					
2.4	Виробіток = Обсяг виконаних робіт/середньооблікова кількість працівників (на місяць)	тис. грн./люд	1,462	1,846	2,581	3,660	4,607	6,644	8,948	10,781	8,201	9,468	14,994					
2.5	Індекс цін на будівельно-монтажні роботи	%						123,5	123,1	135,3	111,3	115,8	119,4					
2.6	Індекс цін на будівельно-монтажні роботи до 2005 року	%					100,0	123,5	152,03	205,69	228,94	265,11	316,54					
2.7	Виробіток (на місяць), скоригований на індекс цін на будівельно-монтажні роботи	тис. грн./люд					9,257	9,707	9,519	5,794	3,754	4,053	5,520					

Таблиця 2.

Кількість підприємств та чисельність працюючих у будівельному комплексі України у 2011 році

Рік	Підприємства	Кількість підприємств, що звітують	Штат, тис. чол.	Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.	Продуктивність праці (тис. грн./люд.-міс)
2011	великі	95	61 860	33 603 327,9	45,27
2011	середні	1 264	147 226	62 862 721,8	35,58
2011	малі	30 083	192 254	50 599 733,0	21,93
2011	Всього	31 442	401 340	147 065 782,7	30,54

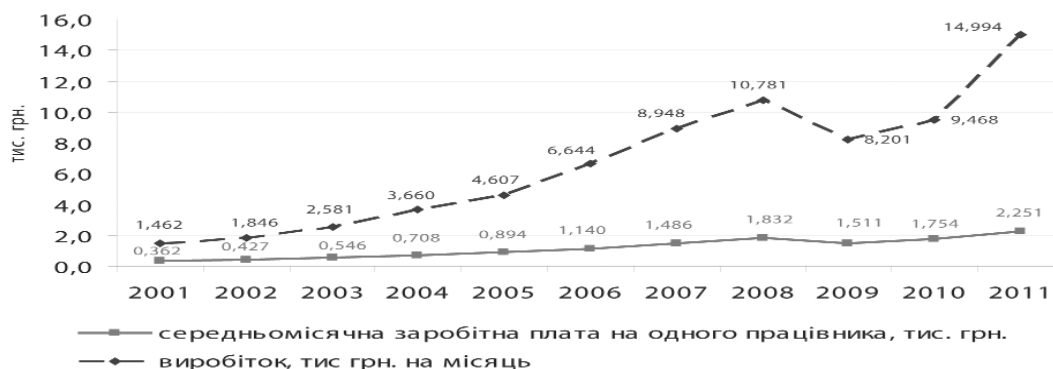

Рис. 1. Продуктивність праці та середня заробітна плата одного працівника будівельної галузі в 2001-2011рр.

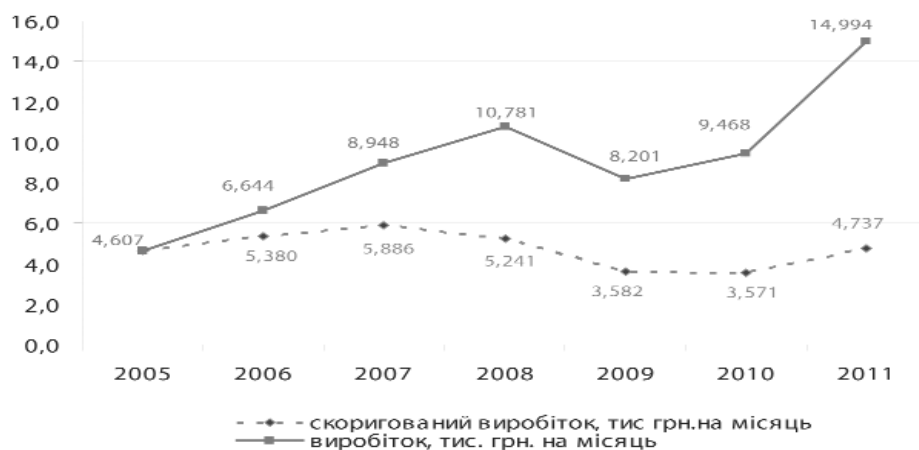

Рис. 2. Виробіток на одного працюючого на місяць в будівництві без та з урахуванням індексу ціни на будівельно-монтажні роботи (2005 рік прийнятий за базовий)

кризових явищ в будівництві. Хоча не варто оминати увагою той факт, що в 2011 році зростання продуктивності праці вперше за чотири роки відбувалося швидше ніж зростання заробітної плати. Даний факт є першою ознакою того, що будівельна галузь в 2011 році почала виходити з кризи.

Порівнюючи показник продуктивності праці підприємств за величиною підприємств (див. табл. 2), потрібно звернути увагу на той факт, що чим більше підприємство, тим вища його продуктивність, що може пояснюватися тим фактом, що великі підприємства можуть собі дозволити придбання сучасних засобів механізації, що значно

заміняє живу робочу силу, разом з тим підвищуючи продуктивність праці. Тоді як малі підприємства, не маючи доступу до вільних кредитних коштів та можливості придбання нових техніки та обладнання, змушені використовувати працю робітників.

Продуктивність праці робітників великих підприємств будівельної промисловості за місяць складає 45,27 тис. грн./люд.-міс., що на 48,23 % перевищує аналогічний показник по галузі. В той же час показник продуктивності праці малих будівельних підприємств складає лише 21,93 тис. грн./люд.-міс., що менше на 28,19 % порівняно з середньогалузевим, який складає 30,54 тис. грн./люд.-міс.

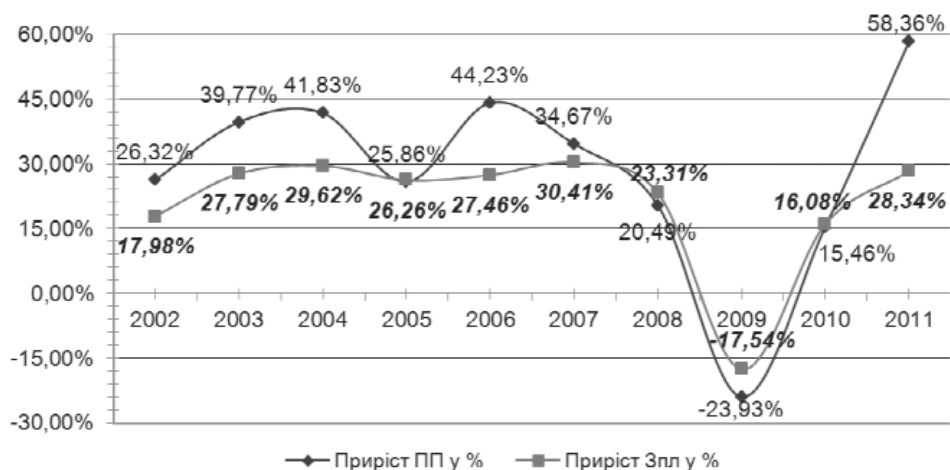

Рис. 3. Зростання продуктивності праці та середньої заробітної плати одного працівника будівельної галузі в 2002-2011рр.

Обов'язково потрібно звернути увагу на той факт, що продуктивність праці великих підприємств будівельної галузі більше ніж у 2 рази перевищує продуктивність праці малих підприємств.

Все викладене вище дозволяє зробити наступні висновки:

1. Показник продуктивності праці є одним із основних при оцінці діяльності будь-якого підприємства;
2. Питанню продуктивності праці на сьогоднішній день в Україні не приділяють належної уваги;
3. Рівень продуктивності праці в будівельній галузі визначається показниками виробітку та трудомісткості, які є обернено пропорційними між собою;
4. Показник продуктивності праці значно залежить від зовнішніх чинників. В будівельній галузі особливо відчувався вплив світової економічної кризи;
5. Величина продуктивності праці великих, середніх та малих підприємств значно відрізняється між собою;
6. Подальші дослідження повинні бути спрямовані на порівняння показників продуктивності праці будівельної галузі України з аналогічними показниками інших країн. Дальші розробки повинні бути спрямовані на визначення впливу показників продуктивності праці на економічну безпеку будівельного підприємства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дієсперов В. Продуктивність праці в сільському господарстві / В. Дієсперов // Економіка України : Політико-економічний журнал . – 11/2003 . – N11 . – С.61-68 .

2. Економічний енциклопедичний словник / [С. В. Мочерний, Я. С. Ларіна, О. А. Устенко та ін.] : за заг. ред. проф. С.В. Мочерного. – [у 2 томах, Т.2] – Львів : Світ, 2005. – 616 с.

3. Сайт Державного управління статистики України. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

АНОТАЦІЯ

В статті проаналізовані основні показники производительности труда строительной отрасли Украины. Определена динамика данных показателей и различие в их величине для крупных, средних и малых предприятий. Предложены пути использования показателей производительности труда и их динамики с целью применения их к экономической безопасности строительного предприятия.

Ключевые слова: экономическая безопасность, строительное предприятие, производительность труда, темп.

ANNOTATION

The paper analyzes the main indicators of productivity of construction industry of Ukraine. Determined the dynamics of these indicators and the difference in their size to large, medium and small enterprises. Suggested ways to use labor productivity and their dynamics in order to use them to build economic security company.

Keywords: economic security, construction companies, labor productivity, growth.